

Barn- och ungdomsvård i frivilligt samarbete

Ruth Wächter

Det har redan bevisats att gällande socialhjälp-lag inte hindrar genomförandet av vad som kal-lats för "sociallön", och att innehållet i nykter-hetsvårdsarbetet inom ramen för gällande lag långtgående låter sig förändras från repressiv sam-hällskontroll till aktiv socialträning. Denna artikel skulle handla om hur man inom ramen för barna-vårdslagen kan uppnå en långtgående avveckling av tvånget och ersätta det med inte bara frivilliga, utan efterfrågade samarbetsrelationer kring pro-blemlösnings- och aktiveringsplaner.

Barnavårdens ritualiserade arbetsformer

Men trots att jag under flera år sysslat med frågor gällande metodförändringar inom den sociala barn-vården, finner jag det svårt att ha bestämda åsikter i en mängd hithörande frågor. Det som nedan redovisas får därför tas som ett uttryck för var vi står just nu. Successivt som vi förverk-ligar idéerna, förändras vår inställning genom att vi lär av våra misstag och av våra framgångar. Och det är just detta som jag uppfattar som det mest väsentliga när det gäller att förändra social-vården inifrån: att befria den från de gamla stela, formaliserade åtgärds- och handläggningsformer-na, vars värde bestämdes av huruvida de fyllde administrativa behov av kontroll och juridisk lag-uppfyllelse. Det är tack vare dessa ritualiserade arbetsformer som vi idag inte vet mycket mera

Barnavårdslagen är bättre än sitt rykte. Den gör det möjligt att arbeta förebyggande indi-viduellt, familjecentrerat eller med åtgärder, som kan påverka den sociala miljön. Den ger också möjlighet att skydda barn från misshan-del, liksom till individuellt stöd istället för straffpåföljd för unga lagöverträdare. Det mest väsentliga, när det gäller att förändra social-vården inifrån är, att befria den från de gamla stela, formaliserade åtgärdsformer, vars värde bestämdes av att de fyllde administrativa be-hov av kontroll och juridisk laguppfyllelse.

Det är tack vare dessa ritualiserade arbets-former, som vi idag inte vet mer om våra åtgärders verkan än när vi började med dem. Lagen utgör emellertid inte något som helst hinder för vilka vettiga insatser man än vill vidta: under förutsättning att man vet vad man vill göra och varför man vill göra det, hävdar Ruth Wächter, förste socialinspektör vid Stockholms barnavårdsnämnd.

Ruth Wächter redovisar i denna artikel också en del av det utvecklingsarbete rörande barna- och ungdomsvården, som bedrivits vid barna-vårdsnämnden.

om våra åtgärders verkan, är när vi började med dem.

Med ritualisering av arbetsformerna menar jag att det inom socialvården länge har ansetts till-fyllest att vid i lag definierade nödsituationer eller avvikande beteenden vidta av lagen före-skrivna åtgärder och att till och med göra det i fall, där man ansett dessa åtgärder skadliga för den individ de drabbar. Orsaks- och behandlings-forskning har inte ansetts vara uppgifter för den kommunala socialvården. Detta är så mycket mera anmärkningsvärt som kostnaderna för verk-samheten, och de samhällsproblem som orsakar dem, ständigt ökar. En av förutsättningarna för en hög effekt av socialvårdsutgifterna (= största möjliga antal fall som fått sina problem lösta eller åtminstone fått lindring i det lidande dessa problem förorsakar) är, liksom inom andra om-

En av förutsättningarna för en hög effekt av socialvårdsutgifterna är att överksamma åtgärder successivt utmönstras.

råden, att överksamma åtgärder successivt utmönstras och ersättes av nya, bättre handlingsmönster. I den mån bättre åtgärdsalternativ kan prövas, uppföljas och deras effekt påvisas, kan de också begagnas till att initiera lämpliga lagändringar. Men framför allt är ett sådant arbets sätt nödvändigt för att socialarbetarna ska kunna förvärva den kunskap som man menar i framtiden, skall kunna påverka den fysiska samhällsplaneringen och socialpolitiken på sådant sätt att de problemalstrande faktorerna kan påverkas. För att kunna komma därhän krävs inte minst att socialvården kritiskt granskar sig själv och formulerar

- a) vilka problem den med nuvarande kunskap och resurser kan avhjälpa,
- b) vilka problem som sannolikt skulle kunna lösas eller åtminstone mildras genom att göra befintlig kunskap tillgänglig för fältarbetarna och förändra de materiella resurserna eller arbetsformerna,
- c) vilka problem man med nuvarande resurser och kunskaper inte kan påverka resp vilka medel och metoder man använder för att mildra verkningarna av dessa problems följder.

Socialvårdens stora dilemma är ju nämligen att den har förväntningar på sig att lösa olösliga problem och att den p g a sin dåliga insikt om räckvidden av sina metoders effekt ständigt underblåser dessa förväntningar.

Utvecklingsarbetet i Stockholm

På hösten 1966 startade vi i Stockholms barnavårdsnämnd att kritiskt granska vårt eget arbete i första hand vid de s k barnavårdsbyråerna (också kallade för utredningsbyråer eller distriktsbyråer).

Vi gick bl a igenom samtliga under vissa perioder slutförda utredningar, sammanställde statistik,

gjorde en del punktundersökningar samt en analys av barnavårdslagen för att utröna om det var möjligt att arbeta under friare former och under längre tid med anmälda klienter, och för att få klarhet i hur långt det är möjligt att inom ramen för gällande barnavårdslag avveckla tvångsåtgärdena och ersätta dem med stöd- och behandlingsåtgärder som kan erbjudas eller efterfrågas av klienten.

Barnavårdslagen

Barnavårdslagen betraktades allmänt som ett hinder för förändringar i arbetsformerna. Den personal som hade att tillämpa lagen betraktade den ofta som direkt farlig. Analogt härmed fanns det en tendens att inte uppfatta sig som en hjälpresurser som samhället ställer till klientens förfogande i vissa situationer. Istället för att gå ut och erbjuda sig själv och barnavårdsnämndens resurser som något positivt, fanns det en benägenhet att "inte vilja tränga sig på folk", "man vet ju aldrig om man inte måste tillgripa tvång". Därtill kommer att personalresurserna var, och fortfarande är, dimensionerade för att verkställa utredningar och därunder vidta konkreta, inte särskilt tidskrävande hjälpåtgärder. För längre tids kontinuerlig kontakt, som är nödvändig i många fall, finns inte tid.

Kravet att så snabbt som möjligt avsluta klientarbetet med ett formellt beslut resulterar i ständiga återanmälningar för sådana grupper som inte kan få adekvat hjälp under kort tid, och som inte är övervakningsfall. Vid en stickprovsundersökning visade det sig, att 30 % hade återanmälts inom en 9-månadersperiod. Vi drog därav den slutsatsen, att det inom ramen för befintliga resurser måste vara möjligt, att — åtminstone i viss utsträckning — göra mera långsiktigt behandlingsarbete, eftersom det skulle nedbringa antalet återanmälningar.

I stället för att gå ut och erbjuda sig själv och barnavårdsnämndens resurser som något positivt, fanns det en benägenhet att "inte vilja tränga sig på folk".

~~~~~

*Möjligheterna att minska åtgärder av tvångs-
karaktär sammanhänger med i vilken
utsträckning barnavårdsnämnderna kan
utveckla nya adekvata stödmeter och få
resurser till alternativa behandlingsformer.*

~~~~~

En analys av barnavårdslagen visar också, att lagen inte utgör något hinder för att utforma arbetet enligt sunt förnuft, eller enligt "vetenskap och beprövad erfarenhet", i den mån sådan kan göras tillgänglig. Lagen ger barnavårdsnämnden en allmän skyldighet att erbjuda barnfamiljer och ungdomar service och stöd, samt särskilda vårdmöjligheter för de unga, allt under förutsättningen att dessa tjänster önskas och att behov därav föreligger. I vissa situationer har barnavårdsnämnden dock skyldighet att, oavsett om dess tjänster efterfrågas, åstadkomma förändringar. Dessa situationer är definierade i § 25 barnavårdslagen. § 25 a) innehåller miljöindikationer, b) innehåller indikationer som hänför sig till tonåringars eget beteende. Skyldigheten att åstadkomma förändringar innebär dock inte att tvångsåtgärder behöver vidtas. I första hand skall förändringarna åstadkommas med hjälp- och stödåtgärder i samverkan med klienten och i enlighet med § 26:1, d v s samma typ av åtgärder som barnavårdsnämnden bör erbjuda alla som har behov därav. Hur hjälpåtgärderna enligt § 26:1 skall vara beskaffade exemplifieras något, men lämnas i övrigt öppet. Intressant är dock, att man enligt Romander och Grönlunds egna kommentarer skall kunna "inackordera" barn och ungdom, d v s åstadkomma separationer eller vård utom hemmet utan formellt omhändertagande.

Det säger sig självt att möjligheten att minska åtgärder av tvångskaraktär sammanhänger med i vilken utsträckning barnavårdsnämnderna kan utveckla nya adekvata stödmeter och få resurser till alternativa behandlingsformer. Det är också möjligt att låta separationer och fortlöpande stödkontakt fungera inte såsom tvångsåtgärder enligt §§ 29 och 26:4, utan som hjälpåtgärder enligt § 26:1, i de många fall, där dessa åtgärder

överensstämmer med klientens önskemål. Den känsla av oberoende och frivillighet som ett sådant förfaringssätt ger familjen eller den unge kan förhoppningsvis få en positiv effekt på åtgärdens förlopp.

Barnavårdslagen är bättre än sitt rykte

Vi fann överhuvudtaget att barnavårdslagen är bättre än sitt rykte. Den gör det möjligt att arbeta förebyggande både individuellt, familjecentralt och med åtgärder som kan påverka den sociala miljön. Den ger möjlighet att skydda barn från misshandel eller andra övergrepp i hemmet. Och den ger möjlighet till individuellt stöd istället för straffpåföljd för unga lagöverträdare. Om behandlingen av unga lagöverträdare finns mycket att säga, det finns dock inte utrymme här. Lagen utgör inget som helst hinder för vilka vettiga insatser man än vill vidta: under förutsättning att man vet *vad* man vill och *varför* man vill göra det. Att ha kunskap och medvetna, formulerade värderingar är emellertid en förutsättning för en konstruktiv tillämpning av lagen, ty den tillhandahåller inga användbara kriterier som underlag för de bedömningar den kräver. Det behövs sålunda i första hand kriterier för vad som skall menas med goda resp dåliga hem, samt för vilka beteenden som skall kunna föranleda tvång.

Vi vet numera att i hälften av nyanmälningarna indikationer enl § 25 inte föreligger. I alla dessa fall har barnavårdsnämnden ingen tvångsbefogenhet. Man kan erbjuda klienten stöd och han kan tacka nej. Men även när indikationer föreligger är vi ju endast i extrema situationer beredda att tillgripa tvång och dessa situationer måste formuleras klart, så att både klienter och socialarbetare kan känna sig trygga i en samarbetsrelation. (Vissa av indikationerna borde överhuvudtaget aldrig kunna motivera reellt tvång, nämligen arbetsovillighet och sedeslöst levnadssätt enl § 25 b.) Där emot tror jag det är orealistiskt att tro, att man någonsin kan komma så långt inom barnavården att man kan avstå från allt tvång. Om detta var möjligt skulle det förutsätta manipulativa åtgärder av ett slag, som skulle låta tvångsomhändertagandet framstå som en ganska oskyldig åtgärd. Det

~~~~~  
*Det är orealistiskt att tro att man någonsin kan komma så långt inom barnvården att man kan avstå från allt tvång.*  
~~~~~

är tre situationer där sannolikt tvångsmöjligheter måste finnas kvar som sista eller ibland enda utväg: Vid misshandel eller därmed jämförlig behandling av barn, vid gravt självdestruktivt missbruk eller akut och häftigt utagerande i brott hos tonåringar. I sådana situationer vore det inhumant att hellre acceptera beteendet än sätta gränser för det.

Skriv in barns och ungdomars rätt i BvL

Den kritik som kan riktas mot lagen är, tycker jag, främst följande. Den använder ett för socialarbetare stötande språk och den är svårtolkad. Den anger visserligen i 1:a kapitlet positivt formulerade mål, men i 4:e kap, som är vägledande för de individ- och familjeinriktade sociala insatserna, är alla mål negativt formulerade. Barnavårdsnämnden har att utreda hur dåliga föräldrarna är eller hur illa den unge har betett sig, och grunda sina beslut på de negativa faktorer man finner. När lagen skrivs om, borde man utgå från positiva värderingar om vad som skall vara barns och ungdoms rätt och på vilket sätt samhället skall garantera dessa rättigheter. Det finns en FN-deklaration om barns rättigheter som 1959 enhälligt antogs av FN:s generalförsamling. Man hade funnit att den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna inte var tillfyllest, utan att barnet "på grund av sin fysiska och andliga omogenhet är i behov av särskilt skydd och särskild omvårdnad". Så länge man inte i Sverige på mera direkt sätt lagstiftar om barns rätt, är barnavårdsnämnderna den instans som har att garantera barnen behövt samhällsskydd. Om man avskaffar barnavårdsnämnderna är risken stor att man betydligt försämrar barnens rättsliga ställning, vilken ju redan tidigare — såsom Per Gahrton har visat i sin bok "Barn i Sverige" — inte är särskilt stark.

Ingenting hindrar emellertid att man omformulerar barnavårdslagen i positiva termer och hand-

lar därefter. I positiva termer uttryckt är innebörden i barnavårdslagen ungefär följande: Barn har rätt till sådan omvårdnad och trygghet att de kan utvecklas väl i kroppsligt, känslomässigt, förståndsmässigt och socialt avseende. Om barnets personlighetsutveckling är i fara p g a omständigheter i barnets miljö skall barnavårdsnämnden ingripa. I första hand skall barnens uppväxtmiljö påverkas genom allmänna och individuella förebyggande åtgärder.

Ungdomar har rätt till individuellt stöd vid lagöverträdelser under förutsättning att de har behov därav. De har rätt till, men också skyldighet, att underkasta sig påverkan eller vård om de allvarligt äventyrar sin hälsa och utveckling genom missbruk eller annat självdestruktivt beteende. Barn och ungdomar och deras familjer har vid vilka svårigheter det vara må, rätt att begära stöd hos barnavårdsnämnden.

Skilj på vård och straff

Ingenting hindrar heller att man gör klara definitioner av vad som menas med vård, så att man inte frestas att utdela straff under namn av vård, när det gäller unga lagöverträdare. Åtgärder enligt barnavårdslagen förutsätter nämligen alltid att det föreligger ett individuellt behov av stöd eller vård, gärningen som sådan kan inte motivera någon åtgärd från barnavårdsnämndens sida. Målsättningen för barnavårdsnämndens agerande i åklagarremisserna är därför inte, som det tyvärr ofta uppfattas av barnavårdsnämnderna själva, att till varje pris skydda den unge från åtal. Denna vanföreställning kan i vissa fall leda till att ungdomar utan särskilt vårdbehov, vilka skulle ha dömts till böter, omhändertagats och placerats på institutioner. D v s de kan få en mera stämplande behandling inom ungdomsvården än vad de skulle ha fått inom kriminalvården, vilket knappast torde ha varit lagstiftarnas avsikt.

~~~~~  
*Ingenting hindrar heller att man gör klara definitioner av vad som menas med vård, så att man inte frestas att utdela straff under namn av vård.*  
~~~~~

Efterundersökning av samtliga under en viss period slutförda fall (februari 1967) och andra erfarenheter

Genomgången av utredningarna gav inga säkra resultat, eftersom dokumentationen är alltför individuell. Våra slutsatser har därför snarare karaktär av hypoteser än av siffermässigt belagda fakta. Vi fann bl a att de anmälda barnen och ungdomarna kommer från samtliga socialgrupper, långt ifrån enbart hem med socio/ekonomiska problem. Detta överensstämmer med Vedel-Petersens fynd från Danmark, nämligen att de socio/ekonomiskt svagare hemmen endast producerar obetydligt fler störda barn än familjer utan sådana problem*.) Vi fann sålunda att såväl fysisk som psykisk barnmisshandel, pubertetsutagerande i brott eller alkohol- och narkotikamissbruk, skol-svårigheter, generationskonflikter m m förekommer i alla socialgrupper. Även "multiproblemfamiljer", om man därmed avser inte bara fattigkulturfenomen, utan menar familjer med många problem av komplicerad art, som ofta "ärvt" från tidigare generation, och vilkas inre relationsmönster är destruktivt för någon eller några av medlemmarna, återfinns i alla socialgrupper. Det framstod mot denna bakgrund som olyckligt, att socio/ekonomiska kriterier i så hög grad används vid bedömningen av hemmiljön. Välskötta hem med fungerande familjeförsörjare betraktas gärna som goda hem. Barnens problem framstår därigenom som oförklarliga, med risk att inga åtgärder, eller inadekvata åtgärder vidtas.

Vi fann det därför önskvärt att åstadkomma större medvetenhet om familjerelationernas betydelse och att formulera kriterier för bedömningen av hemmiljöns förmåga att främja eller åtminstone inte skada barnens personlighetsutveckling. Dessa kriterier måste vara så beskaffade att de inte i onödan komplicerar utredningsförfarandet. Bedömningsunderlaget måste kunna anskaffas genom samtal med föräldrar och enkla observationer i hemmen. Kriterierna bör vara av så generell art att de möjliggör konstruktioner av en strukturerad

grundutredning som skall finnas i varje fall där bristförhållanden i hemmiljön misstänkts. Vi har inte provat detta ännu och det kan vara svårare i praktiken än vi föreställer oss. Men det låter enkelt och självklart om man säger att tre komplex alltid skall vara undersökta, nämligen:

1. barnets omvårdnad,
2. hur får barnet utvecklingsstimulans,
3. med vilka metoder uppfostras barnet.

Jag utgår då ifrån att om alla tre områdena domineras av positiva faktorer så är barnets hemmiljö god. De brister som kan framkomma bör bli bestämmande för arten av insatser som sedan kommer till stånd. På detta sätt skapas förutsättningar för att mera differentierade åtgärder kan utformas, stödet till familjer kan mera medvetet inriktas så att det får en kompensatorisk effekt.

1 000 socio/ekonomiskt svaga multiproblemfamiljer: Har insatserna förvärrat situationen för barnen?

Det är osäkert hur många av de anmälda barn och ungdomar som kommer från socio/ekonomiskt svaga multiproblemfamiljer. Vi uppskattar att omkring 1 000 sådana familjer så gott som ständigt är i kontakt med barnavårdsnämnden i Stockholm. Dessa familjers svårigheter är i regel väl kända och dokumenterade, till överdrift dokumenterade. De utsätts för, eller ser själva till, att ständigt bli anmälda till barnavårdsnämnden. De befinner sig då vanligen i någon av sina ständigt återkommande kriser. Varje gång görs nya utredningar, barnen utsätts för upprepade separationer trots att dessa omhändertaganden sällan leder till att de får en chans att växa in i en ny miljö. När dessa barn kommer upp i de övre tonåren kan de ha 15 eller fler omhändertaganden bakom sig med placering i ständigt nya miljöer. Samtidigt som dessa familjer upptar en orimligt stor del av personalens arbetstid förefaller resultaten av insatserna föga övertygande. Ibland kan man undra om inte insatserna ytterligare förvärrat dessa barns situation. Vi prövade därför att ganska radikalt förändra arbetsformerna med dessa familjer. Satsningen skedde i första hand i de allra svåraste miljöerna, men det ter sig minst

*) Børns opvækstvilkår, Socialforskningsinstitutets publikationer nr 34, Köpenhamn.

I alla de fall där man bedömer att barnen på lång sikt ändå kommer att växa upp i sina hem får man försöka att inte åsamka barnen ytterligare påfrestningar genom att utsätta dem för oplanerade upprepade separationer.

lika viktigt att tillämpa liknande metoder också i familjer där problemen ännu inte blivit kroniska.

Vill man motverka utvecklingen mot en ständig ökning av denna typ av familjer, får man försöka förebygga nytillskottet från miljöer i riskzonen. Detta förebyggande av de allra svåraste sociala problemen kräver, utöver familjecentrerade åtgärder, också metoder inriktade på grupper av människor och den sociala miljön i övrigt. Sådana metoder håller på att utvecklas, men vi vet ännu ingenting om deras effekt.

I alla de fall, där man bedömer att barnen på lång sikt ändå kommer att växa upp i sina hem, får man försöka att inte åsamka barnen ytterligare påfrestningar genom att utsätta dem för oplanerade upprepade separationer. I stället behövs möjlighet till akut krisbehandling och ett långsiktigt stöd som antingen kan förbättra familjerelationerna eller göra det möjligt för olika familjemedlemmar att frigöra sig från en för dem destruktiv bindning. I sådana fall där man bedömer att barnen på längre sikt måste separeras från sina hem, får detta ske på sådant sätt att barnet verkligen får en chans att slå rot i en ny miljö.

Dessa teser styrktes av en enkel registerundersökning av omhändertagna förskolebarn, som vi gjorde 1968. Vi sammanställde data om olika vistelsemiljöer för samtliga 6-åringar (födda 1962) som någon gång varit omhändertagna av barnavårdsnämnden. Det rörde sig om c:a 300 barn som fördelade sig på tre, i det närmaste lika stora grupper. En tredjedel hade omhändertagits en gång och därvid vistats i en miljö. Separationen hade i regel skett efter 3-årsåldern och varat kort tid. Vid undersökningstillfället vistades barnen i regel hemma. En tredjedel hade haft två vistelsemiljöer. De flesta vistades sedan tidig ålder i fosterhem eller adoptivhem. Det var den tredje grup-

pen som ingav skäl till oro. Denna sista tredjedel av 6-åringar hade genom barnavårdsnämndens försorg vistats i mellan 3 och 9 olika miljöer. Första omhändertagandet hade dessutom i regel skett före 2-årsåldern. Vi hann inte med att närmare undersöka orsakerna till dessa barns ständiga miljöbyten, men vi tror att vi p g a avsaknad av adekvata kris- och familjebehandlingsmetoder ofta spelar med i vissa familjers dramatiska utagerande och omhändertar barnen. Detta sker då mindre för att skydda barnen, än för att skydda oss själva från ansvaret för vad vi tror skall kunna hända.

Förändringen av långsiktiga insatser

Vi började därför med att omstrukturera övervakningen, som traditionellt sköts av lekmanövervakare, till en mera medveten, planerad och handledd familjebehandling. Man strävade efter att från begynnelsen försöka strukturera den aktuella situationen och göra en anspråkslös plan att arbeta efter tillsammans med familjen eller den unge. Och man drog medvetet in dem i beslutsprocesser som hade betydelse för utformningen av det stöd de fick. Övervakningsrapporterna (vilka ju annars inte delges enligt § 19) ersattes av gemensamma diskussioner mellan de övervakade, övervakare och handledarna, där man försökte att tillsammans komma fram till vad som gått bra och vad som gått mindre bra, gjorde nödvändiga omvärderingar av tidigare planering m.m. Effekten av detta har i första hand varit en aktivering och ökad medvetenhet hos såväl klienter som övervakare. Förväntningarna på varandra blev mera realistiska och mindre krävande. Insikten i klienternas problematik ökade och därmed förutsättningarna att handla adekvat i sådana krissituationer där tidigare ny utredning skulle verkställts. (Verksamheten finns beskriven i olika uppsatser av Anita Natt och Dag och Bertil Ardefors. I sin dåvarande egenskap av övervakningsassistenter utformade de försöksverksamheten och genomförde den.) Så småningom knöts två socialpedagoger till verksamheten och tillsammans med dem utformades metoder för krisbehandling, först i fall under övervakning, men sedan också i fall som i akuta krissituationer blivit aktuella för utredning.

=====

Begreppet "hemma-hos-terapi" håller därför på att utmönstras och ersättas med konkreta beskrivningar vilka tjänster man överenskommit med klienten.

=====

Samtidigt började man också överlag arbeta med den behandlingsform som först tillämpats från Skå Edeby och där kallas för hemma-hos-terapi. I fall där alternativet skulle ha varit ett omhändertagande, vars effekt bedömdes kunna bli negativ eller där adekvata vårdmöjligheter inte fanns, försökte man finna en därtill lämplig person — ofta någon som redan hade en viss kontakt med familjen — att på del- eller heltid vistas i familjen för att genom vad som snarast kunde betecknas som en samlevnadsrelation påverka tex en kaotisk eller fastlåst konfliktfylld miljö. Det säger sig självt, att denna behandlingsform är vanskelig ur många synpunkter, inte minst ur etiska. Med tanke på det inkräktande på familjens integritet som den innebär, är det något överraskande att finna, att metoden är synnerligen populär bland socialarbetare som i övrigt starkt reagerar mot tvångsinslagen i vårt arbete.

Nya modeller

För att komma till rätta med de risker detta arbete innebär och för att ge klienten en chans att förstå vad det är vi erbjuder honom, så att han kan tacka ja eller nej — har modeller utarbetats för olika typer av behandlingsinsatser. Här finns inte utrymme att återge dessa. Den intresserade kan ta del av dem i socialstyrelsens skrift "Integrerat samhälle", där de återfinns på sidorna 82—93. De vägledande principerna vid utformningen av modellerna har varit dels att individual- eller familjeterapi endast får bedrivas av utbildade psykoterapeuter, dels att insatser, där olika personalgrupper kan komma ifråga som behandlare eller samhällsarbetare (socialstyrelsens beteckning för alla som sysslar med socialt arbete), skall vara klart definierade och inriktade på konkreta praktiska uppgifter. Begreppet "hemma-hos-terapi" håller därför på att utmönstras och ersättas med

konkreta beskrivningar av vilka tjänster man överenskommit med klienten om. Tex följande:

pedagogiska insatser som innebär stimulans att sysselsätta barnen och förstå deras behov. Detta sker genom praktisk tillämpning, tex läsläsning, gå på Skansen, museer, m m, leka, skaffa leksaker, läsa sagor, m fl aktiviteter, som understimulerade barn och deras föräldrar annars inte får uppleva,

hemvårdsinsatser som innebär att under en tid hjälpa till och lära ut att sköta hemmets och barnens vård i familjer där barn vanvårdas p g a bristande kunskap om deras elementära behov av omvårdnad, kost och dyl,

aktiveringsinsatser för tex unga, ensamma, helt isolerade mödrar eller ungdomar, innebärande att unga samhällsarbetare (praktikanter, studerande, ungdomsledare m fl) ägnar sig åt aktiviteter tillsammans med klienten. Val av aktivitet får ske efter klientens önskemål, behov och motivation och kan omfatta praktiskt taget vad som helst från fritidsgestaltning till kurser och resor. Meningen är att bryta dessa människors isolering och passivitet, och därmed också i bästa fall den depression de ofta befinner sig i.

insatser som syftar till konfliktlösning resp förbättrade relationer mellan familjen och omvärlden. Vissa familjer har konflikter med en mängd olika myndigheter, skolan, grannar, arbetsplats, kamrater, släkt m fl av sådan art att de hindrar dem från allt annat. Det kan i begynnelsekedet kräva dagliga arbetstidsinsatser för att lösa konflikter, undanröja missförstånd, samordna åtgärder från olika myndigheter m m. Först därefter blir det möjligt att konstruktivt arbeta med familjens allmänna livssituation.

Samtliga dessa insatser skulle kunna kallas för social-pedagogiska. Samhällsarbetaren ingår i en samarbetsrelation med klienten, inte genom att samtala om problemen med ett skrivbord emellan sig, utan genom att stiga in i klientens liv i olika definierade situationer och, så att säga

sida vid sida, arbeta för att finna mer konstruktiva sätt att lösa de dagliga problemen. Behandlaren eller samhällsarbetaren får därvid i regel inte verka genom att själv överta och lösa uppgifterna. Det skulle lätt kunna få motsatt effekt, nämligen att klienten upplever sin egen oförmåga ännu starkare och därigenom ytterligare passiviseras. Han får inte heller pressa sina egna värderingar på klienten. Att arbeta på detta sätt kräver stor takt och inlevelseförmåga, medvetenhet och snarare naturbegåvning än utbildning. Men det kräver också handledning av terapeutiskt utbildade och med dessa klienters problematik förtrogna personer, inte minst för att förhindra att behandlaren dras in för "djupt" i klientens problem.

Modellerna är provisoriska

De modeller som nu finns utarbetade för olika typer av behandlingsplaner är provisoriska i avsaknaden på att erfarenheterna kan utvärderas. De är vidare teoretiska och renodlade för olika typinsatser. I praktiken måste man för varje klient utarbeta en speciell plan med en kombination av sådana insatser som han själv önskar och känner sig ha behov av. Med utgångspunkt härifrån får man i varje särskilt fall göra en bedömning av vilka speciella krav som behöver ställas på en lämplig behandlare, bestämma en preliminär tidsram för insatserna per vecka, och fastställa behandlaren's arvode. Behandlaren bör föra dagbok så att en utvärdering i efterhand blir möjlig. I samband med den successiva utvärdering som sker genom handledningen (i vilken klienten ibland bör delta) behöver planen efterhand justeras, kontakten kan under vissa perioder behöva intensifieras eller uttunnas m.m. Så snart detta kan ske, bör relationen mellan behandlare och klient övergå i en mera konventionell och alltmåra utglett stödkontakt. En sådan kan ibland behövas under flera år, liksom det kan inträffa situationer under vilka en redan avvecklad intensivkontakt kan behöva återupptas för viss tid.

Vi vet av några framgångsrika insatser att man genom denna typ av aktiverande stödinsatser kan uppnå terapeutiska effekter, utan att direkt be-

Att arbeta på detta sätt kräver stor takt och inlevelseförmåga, medvetenhet och snarare naturbegåvning än utbildning.

arbeta den underliggande problematiken. Om man med terapeutisk effekt menar t.ex., att människor förmår att klara sin situation på mindre självdestruktivt sätt, eller att de kan klara att ge barnen en mera tillfredsställande omsorg. Har man erbjudit stöd som av klienten själv uppfattas som positiv hjälp i stället för — vilket nu är vanligt — som obefogad inblandning, har man också skapat förutsättningar för att klienten uppfattar barnavårdsnämnden som ett organ som kan anlitas med förtroende vid återkommande problemsituationer som han inte förmår bemästra utan hjälp.

Alltsedan 1965 har vi arbetat med sk kvalificerade övervakare, d.v.s. heltidsanställda, månadsarvoderade övervakare, som arbetar med högst 10 fall var. De har rekryterats bland våra erfarna övervakare och bland socionomer. Dessa övervakare har i stort sett arbetat på det sättet som ovan beskrivits, men det har skett ostrukturerat, mera intuitivt och "på känn", och handledning har inte kunnat ges i erforderlig utsträckning. Samtidigt har vi i ständigt ökande grad arbetat med "kontaktmän", d.v.s. vi har anlitat våra övervakare i ett frivilligt, och av en familj eller tonåring önskat stödarbete, i fall där indikationer för övervakning enligt lagen inte förelåg. Exempel på situationer där "kontaktmän" erbjudits eller efterfrågats har t.ex. varit: hemmaboende ungdomar över 18 år med problem som ligger i hemmiljön, ungdomar med andra egna problem än asocialt beteende, invandrare eller andra nyinflyttade familjer med omställningsproblem, ensamma föräldrar i behov av mera stöd än barnavårdsmännen f.n. har tid att ge, familjer där barnen omhändertagits, m.fl.

Vi befinner oss alltså f.n. i en något förvirrad situation. Vi arbetar formellt med tre olika typer av socialpedagogiska stödinsatser, nämligen övervakning, kontaktmannaskap och de olika typerna av mera strukturerade insatser som ovan beskrivits. Alla tre åtgärdsformerna kan emellertid med

Vi arbetar formellt med tre olika typer av socialpedagogiska stödinsatser, nämligen övervakning, kontaktmannaskap och de olika typerna av mera strukturerade insatser som ovan beskrivits.

fördel struktureras i planer, där skillnaderna motiveras enbart av klientens behov, inte av åtgärdens formella karaktär. Alla förutsätter också klientens aktiva och frivilliga medverkan.

Övervakning tillämpas när indikationer enl § 25 bvl föreligger såsom förebyggande åtgärd enl § 26:4. Åtgärden har därför formellt karaktär av tvångsåtgärder som kan överklagas. Relationen till behandlingen kan inte ensidigt sägas upp av klienten.

Kontaktmän beviljas när indikationer enl § 25 bvl inte föreligger, såsom förebyggande åtgärd i enlighet med det allmänna stadgandet om sådana åtgärder i § 3 bvl. Eftersom förutsättningar för tvång inte föreligger, kan åtgärden inte överklagas. Relationen kan när som helst sägas upp av klienten utan att bvn har skyldighet att vidta andra åtgärder. Det är klientens ensak om och hur länge han vill begagna sig av samhällsstöd.

Intensiva stödinsatser, som exempelvis kräver insatser på halv- eller heltid, tillämpas liksom övervakning i fall där indikationer enl § 25 föreligger. Problematiken är dock oftast svårare och av sådan art, att "förebyggande åtgärder (tex övervakning) måste betraktas som gagnlösa", dvs det föreligger skäl för tvångsomhändertagande. Ändå beslutas åtgärden (av nämnden) enl § 26:1. Dvs den är av frivillig karaktär, kan inte överklagas och relationen till behandlaren kan när som helst avbrytas av klienten. Om så sker har emellertid barnavårdsnämnden skyldighet att se till att barnen på annat sätt skyddas från att fara illa.

Att arbeta förebyggande med ungdom

Arbetet med ungdomar ställer delvis helt andra krav än arbetet med barnfamiljerna. Ungdomsproblem av den art som de i dag uppträder i Stockholm kan inte bemästras, om vi nöjer oss

med att arbeta med de ungdomar vars lagöverträdelser, missbruk eller avvikande beteende i övrigt räkar ha blivit upptäckt och anmält, och att i övrigt anordna en så rikhaltig fritidsservice som möjligt inklusive upplysningsverksamhet m m som har vuxit fram ur fritidsverksamheten. Här finns inte plats att ytterligare fördjupa sig i metodiska frågor. Helt generellt kan man säga att oavsett om ungdomar visar upp asociala eller missbruksbeteenden eller inte, så är många i behov av hjälp och stöd för att klara problem, som har att göra med frigörelsebehovet, konflikter med föräldrar, svårigheter med kamrater eller det motsatta könet, svårigheter med skola eller arbete, villrådighet, desorientering och hela skalan av tonårsproblem.

Men de flesta ungdomar går inte självmant till barnavårdsnämnden, inte ens till PBU — och sannolikt inte heller till en samordnad socialnämnd — för att be om hjälp med sina livsproblem. Ungdomarna måste sökas upp där de finns, på ungdomsgårdar och i andra lokaler eller ute. De måste få en chans att lära känna socialarbetarna i sin egen miljö, förinnan de kan förväntas att spontant komma med sina problem. Och socialarbetarna måste vara fria att arbeta utan större dokumentationstvång o dyl. Vår erfarenhet av sådan verksamhet är ännu mycket begränsad. Men allt tyder på att varje byrå till att börja med skulle behöva ha minst en grupp av socialassistenter som är mobil och kan bli känd bland ungdomar i distriktet. Den skulle ha mottagning i lokaler i direkt anslutning till byrån (som jag då förutsätter har flyttats ut i sin stadsdel). Dessa lokaler bör vara så utformade att det finns utrymme att spela skivor, radio eller spel, koka kaffe, dricka läsk eller bara prata. Kort sagt, lokalerna skall vara så utformade, att man kan låtsas att gå dit bara för att förströ sig en stund. Någon av arbetsgruppens medlemmar bör alltid finnas till hands där. I övrigt bör arbetsgruppen även kunna insättas för intensiva punktinsatser vid särskilda problem som periodiskt uppstår i olika bostadsområden. Så vitt jag förstår skulle man kunna kalla dessa arbetsenheter för alternativa rådgivningsbyråer för ungdom.

Överhuvudtaget behöver man alternativa arbets-

För min del anser jag det vara en fördel för klienten, att den makt som ligger i att kunna tillämpa de tre sociallagarna samtidigt inte koncentreras till en enda arbetsgrupp eller — ännu värre — till en enda socialarbetare.

former och andra typer av resurser än de nuvarande eller åtminstone ändrade organisatoriska lösningar. Jag menar här inte en samordnad barn-, ungdoms-, nykterhets- och socialvård. Vi har funnit att för barn och ungdom splittringen inom den öppna och den slutna och den psykiska och sociala barnvården är ett större hinder för "familjevård" än arbetsfördelningen mellan social-, nykterhets- och barna/ungdomsvård.*) För min egen del anser jag det vara en fördel för klienten, att den makt, som ligger i att kunna tillämpa de tre sociallagarna samtidigt, inte koncentreras till en enda arbetsgrupp eller — ännu värre — till en enda socialarbetare. Vi har inte, och kommer kanske aldrig att få, så säkra kriterier för våra bedömningar, att inte godtycket ökar ju mera makten koncentreras. Jag tror vidare att penningutgivandet — den materiella grundtrygghet som samhället vill garantera varje medborgare — måste vara skild från befattningen med det avvikande beteendet och det stöd som många behöver för att klara olika livsproblem. Alkohol- och narkotikamissbruk, ungdomskriminalitet och andra ungdomsproblem, fysisk eller psykisk misshandel eller misshandling av barn är fenomen, som förekommer i alla samhällsskikt. Socialhjälpstagare är med stor sannolikhet endast obetydligt överrepresenterade bland dessa problemgrupper.

Det förefaller därför åtminstone mig mindre lyckat att socialgrupperna 1 och 2 med dessa problem huvudsakligen kommer till sjukvården, medan socialgrupperna tre och fyra blir anmälda till barn- och nykterhetsvården. Detta innebär att helt olika typer av resurser tillhandahålls av sam-

*) En studie av 48 multiproblemfamiljer visade att av 27 olika instanser som sysslade med dessa familjer tillhörde 8 barn- och ungdomsvården.

hället för samma problem, beroende på inom vilka socialgrupper de uppstår. Under förutsättning att större jämlikhet för olika vårdtagare anses vara etfersträvansvärt, blir konsekvenserna härav för barna- och ungdomsvården, att den finare, "psykiska" vården (PBU), samordnades med den mindre fina, "sociala vården" (SBU). Som det nu är, finns så gott som all psykologisk och psykiatrisk sakkunskap koncentrerad hos det organ som sysslar med den icke obligatoriska delen av verksamheten, nämligen PBU. Men de svåraste fallen, och makten att med tvång ingripa i människornas liv, ligger inom SBU, där vårdansvaret är obligatoriskt, men däremot inte tillgången till psykologisk och psykiatrisk sakkunskap.

Utifrån de här redovisade värderingarna och erfarenheterna har följande riktlinjer för det fortsatta arbetet inom den sociala barna- och ungdomsvården i juni detta år enhälligt antagits av Stockholms barnavårdsnämnd.

Utdrag ur förslaget till nya riktlinjer för barnavårdsbyråernas arbete

Sammanfattning

"Syftet med barnavårdsbyråernas verksamhet kan formuleras på följande sätt:

Barnavårdsbyråerna skall, var och en inom sitt distrikt, göra sig väl förtrogna med barns och ungdoms levnadsförhållanden för att lära känna sådana familjekonstellationer och sociala miljöer, som innebär speciella risker för de unga.

Med utnyttjande av denna kunskap skall barnavårdsbyråerna genom lämpliga åtgärder öka förutsättningarna för de ungas personlighetsutveckling. Utformningen av åtgärderna skall ske utifrån helhetssynen, att individen alltid är en del av sin familj och denna i sin tur påverkad av den sociala miljön.

Byråerna skall vidare — därest de får kännedom om barn som utsätts för fysisk eller psykisk misshandel eller liknande övergrepp — tillvarata barnens rätt till skydd och omvårdnad.

Byråerna skall slutligen i samarbete med andra samhällsorgan genom individualpreventiva åtgärder samt genom allmänna barn- och ungdomsvårdande insatser medverka till att förebygga kriminalitet och sociala problem bland de unga inom distriktet.

Förändringarna innebär att man omstrukturerar barnavårdsbyråerna från att vara organ som passivt mottar anmälningar och använder huvudparten av

Att man omstrukturerar barnavårdsbyråerna från att vara ett organ som använder huvudparten av sin arbetskapacitet för att utreda anmälningar enligt 4 kap barnavårdslagen till organ som aktivt tar del av barn- och ungdomsproblemen inom sina distrikt.

sin arbetskapacitet för att utreda om dessa anmälningar bör föranleda åtgärder enligt 4:e kap barnavårdslagen, till organ som i samverkan med andra berörda institutioner, aktivt tar del av barn- och ungdomsproblemen inom sina distrikt, analyserar dem och bidrar till deras lösning.

Detta kräver

1. Att byråerna får en helt annan öppenhet att ta emot information och tillgänglighet för både allmänhet och andra organ.
2. Att byråerna i stället för utredningsorgan blir organ för service, stöd och behandling med möjlighet att ställa upp i skilda situationer utan tidsutdräkt samt att de kan ge kvalificerat stöd under ibland lång tid åt problemfamiljer med kontinuitet i kontakten även under vårdperioder.
3. Att byråerna kan utveckla metoder för arbetet i syfte att lösa problemen för såväl enskilda, familjer, ungdomsgrupper och andra grupper (casework, groupwork och community work).
4. Att byråerna systematiskt insamlar och sammanställer allmän information och statistiska data om sitt distrikt, att de följer upp åtgärderna för att bedöma sina insatser samt att de successivt redovisar sin sålunda vunna kunskap för att därigenom kunna påverka de organ som har att besluta om generella åtgärder, miljöutformning och annan planering.

Byråernas tillgänglighet

Byråerna måste bli mera *utåtriktade*. De bör lämna *aktiv information* om sin verksamhet, sina värderingar och sitt sätt att arbeta till allmänheten. De bör själva överta den delen av byråns för information och anmälningar arbetsuppgifter som rör råd och information till enskilda människor och institutioner inom deras distrikt för att därigenom själva få kännning av allmänhetens behov och sätt att se på byråns verksamhet så att en direkt dialog kan upprättas.

Byråerna blir aktivt uppsökande. Detta innebär att man genom systematiskt samarbete med i första hand skolan, ungdomsgårdar, barnstugor, barnavårdscentraler och polisen tidigt kan få kontakt med barn från problematiska familjer och ungdomar i behov av stöd, att man i möjligaste mån genom direkta insatser

söker förbättra barnens villkor utan att de blir formellt anmälda till barnavårdsnämnden. Detta arbete kan sannolikt huvudsakligen bedrivas av personalen vid berörda institutioner vilka kan utnyttja sin kontakt med barnet/den unge och dess familj. Barnavårdsbyråerna blir i dessa situationer konsulter, men skall också kunna stödja de olika samhällsarbetarna med tex vissa materiella resurser eller andra åtgärder.

Det aktivt uppsökande arbetet kan också gemensamt med ungdomsgårdarnas fältassistenter inriktas mot vissa gator eller andra geografiska områden eller mot speciella grupper (sniffargång, knarkarnästen m m) och följas upp med individuella och/eller miljöpåverkande åtgärder, oftast i samverkan med andra berörda instanser och i området boende.

Det utåtriktade arbetet såsom det har bedrivits ovan förutsätter en mycket intim *samverkan med PBU-centralerna* i distrikten, av vilka några redan punktviss provat dylika insatser, (PBU har också sedan länge konsulter vid barnavårdscentralerna och barnstugorna, vilka i likhet med övrig personal sedan länge upplevt behov av kontakt med socialarbetare från barnavårdsnämnden). För att åstadkomma största rationella utnyttjande av resurserna (både befintliga och blivande) bör man eftersträva gemensamma distrikt. PBU har redan förändrat sina distriktsgränser så att varje central kommer att helt täcka några av de blivande 15 socialdistrikten i staden. Skoldirektionen håller just nu på att ompröva gränserna för rektorsområdena. Det förefaller i hög grad angeläget att utnyttja denna situation för att få till stånd gemensamma ansvarsområden för de myndigheter som sysslar med barn och ungdom och samtidigt anpassa dessa till socialvårdsdistrikten.

Samtidigt som byråerna i sitt arbete blir mera *utåtriktade* bör *kommunikationsvägarna från allmänheten till byråerna breddas*. Delvis kommer detta att ske automatiskt i och med att byråerna övertar under punkt 1 berörda funktioner från informations- och anmälningsbyrån. Därtill bör det bli möjligt för samtliga institutioner vars arbete berör barn och ungdom, liksom för sjukvården, läkare, distriktssköterskor, andra sociala myndigheter m fl att *remittera* människor som har behov av insatser från barnavårdsbyråerna på samma sätt som remissförfarande användes vid tjänster som efterfrågas från sjukhus, PBU m fl. Därigenom kan man undvika den tidigare beskrivna situationen, nämligen att byråernas tjänster endast kan anlitas efter en formell anmälan enligt barnavårdslagen. En sådan anmälan uppfattas allmänt som en sista utväg när förhållandena börjar uppfattas som ohållbara. Därigenom aktualiseras fallen för sent och själva anmälan har kommit att uppfattas som en stämpling.

Någon form av mera medvetet strukturerad utredningsmetodik måste dock utformas. Annars blir det omöjligt att pröva olika hypoteser i arbetet.

Även i övrigt bör byråerna visa en öppen attityd mot allmänheten. Detta kräver självfallet att de så snabbt som möjligt kan flyttas ut i sina distrikt. Det kräver vidare en viss lokalutformning (som tidigare beskrivits i samband med utflyttningen av Skärholmsbyrå) nämligen utrymmen där ungdomar kan vistas under trivsamma förhållanden några timmar, och utrymmen där barn kan leka medan föräldrarna har samtal med personalen. Eventuellt kan det vara lämpligt med en barnparkering, som sannolikt skulle ge tillfälle till informella kontakter och stöd åt familjer med diverse svårigheter.

Utredningsförfarandet

Att utreda inkomna anmälningar är ännu en huvuduppgift för byråerna. De sk vårduppgifterna måste i huvudsak överlämnas åt andra. I fortsättningen bör utredningsförfarandet bli endast ett instrument i arbetet där huvuduppgiften är att lämna aktivt stöd åt människor som efterfrågar sådant. Härmed menas inte att underskatta värdet av noggranna undersökningar.

Utredning är en integrerande del av varje form av problemlösning, inom socialt arbete likväl som inom varje annat område. Hur omfattande själva utredningsarbetet skall vara bestämmes av hur mycket eller litet problemets komponenter är kända eller begripliga samt hur enkla eller komplexa problemen är. Detta bör gälla även vid barnavårdsbyråerna. Någon form av mera medveten och strukturerad utredningsmetodik måste dock utformas. Annars blir det omöjligt att pröva olika hypoteser i arbetet och successivt lära av erfarenheterna, så att sociala hjälpmetoder skall kunna beskrivas och deras effekt bedömas lika väl som arbetsinsatser inom andra områden.

Utredning bör sålunda tjäna två syften; att möjliggöra problemlösning samt att möjliggöra uppföljning av insatta åtgärders effekt.

Såväl när det gäller spontant sökande som remitterade klienter (grupper) som själva efterfrågar ett visst stöd och där orsakerna till hjälpbehovet är relativt enkla och klara bör byrån lämna erforderligt bistånd under informella former och utan vad som nu menas med utredning.

I anmälda fall förvandlas relationen mellan klient och byrå, där så låter sig göras, från den ursprungliga utredningsperiodens tvångssituation till ett frivilligt samarbetsförhållande. Detta innebär att be-

slutsfattandet förskjuts så långt fram i handläggningsprocessen som det är möjligt. Den fortsatta kontakten med byrån får därmed karaktär av hjälpåtgärd som kan ske under fria former.

När "utredning" kommer till stånd i anmälda fall bör den göras så långt möjligt med klienten (klientgruppen) själv, utan onödigt indragande av utomstående. Regeln bör vara att utredningsmaterialet delges klienten successivt, så att han ständigt kan bemöta och kommentera det. På detta sätt kan utredningarna bli mer tillförlitliga och möjligheterna till adekvata åtgärder växer. Målsättningen bör vara att utredningen i normalfallet kan upplevas som gemensam produkt av socialarbetaren och klienten och att *ge klienten en reell chans att påverka beslutsprocessen*.

De förslag till åtgärder som en utredning mynnar ut i bör redovisas i form av *handlingsplaner* som i alla fall, där detta är möjligt, bör vara en gemensam produkt av socialarbetaren/klienten. Planen bör ange vilka svårigheter eller behov de föreslagna åtgärderna är avsedda att möta. Planen skall utformas så att den kan ligga till grund även vid beslutsfattande enligt barnavårdslagen. Man bör undvika att såsom nu motivera åtgärderna med konstaterade brister i hemmet eller hos den enskilde. Att konfronteras med sina egna fel och brister i form av nuvarande utredningsdokument torde för de flesta människor vara en nedbrytande upplevelse. I stället bör *åtgärderna motiveras med de positiva mål man vill nå*. Fördelen härmed är dessutom, att förfarandet automatiskt leder fram till en omprövning av den uppgjorda planen, så snart det visar sig att den önskade effekten uteblir, respektive att effekten blir en helt annan än den väntade.

Vad som här anförts under rubriken "utredningsförfarandet" kräver, för att kunna tillämpas, en medveten metodutveckling. Det skulle därför lika gärna kunnat hänföras till rubriken nedan, "metodutveckling".

Aktiv värdering av erhållen information

Såsom tidigare beskrivits bör byråerna vara öppna för alla typer av information som gäller barns och ungdoms situation inom distrikten. Varje sådan information — det må vara en anmälan i enskilt fall, en remiss, uppgifter från skola, kvarterspolic eller liknande, eller tex en tidningsnotis om förhållanden inom visst bostadsområde — bör aktivt värderas

I anmälda fall förvandlas relationen mellan klient och byrå, där så låter sig göras, från tvångssituation till ett frivilligt samarbetsförhållande.

innan den utlöser insatser från byråns sida. Den bör sålunda analyseras med hänsyn till vilka problem den avslöjar, hos vem eller vilka problemen uppträder och var de uppträder. Därefter bedömer man om informationen alls skall föranleda någon åtgärd. Denna bedömning blir beroende av dels analyser av informationens art, dels byråns resurser. De åtgärder som byrån därefter vidtar kan alltefter behov vara av individuell, familjecentrerad, service-, stöd-, aktiverings-, eller behandlingskaraktär och pågå under kortare eller längre tid. De bör också kunna vara av förebyggande, uppsökande, miljöpåverkande eller förmedlande karaktär. Byråernas handlingsalternativ efter att inkomna informationer värderats kan tex vara följande:

- alt 1: framställningar om generella åtgärder från barnavårdsnämndens eller annan myndighets sida
- alt 2: framställning till vederbörande instans att erbjuda service till enskilda, grupper eller visst begränsat område (hyreshus, gata, kvarter), eventuellt förmedlande därav
- alt 3: uppsökande eller miljöpåverkande åtgärder från byråns sida eller i samverkan med andra instanser
- alt 4: individuella eller familjecentrerade åtgärder
- alt 5: gängcenterade åtgärder

Dessa alternativa handlingsmönster utesluter givetvis inte varandra. Sålunda måste exempelvis grupparbetet med ett gäng i regel kompletteras med samtliga individuella insatser för vissa ungdomar och/eller deras familjer och miljöpåverkande insatser i skola eller grannskap. Exempelen kan mångfaldigas.

Utvecklingen av arbetsmetoder

Såsom tidigare nämnts och behandlats i röda PM bör byråerna sträva efter att utveckla de olika socialvårdsmetoderna, arbete med enskilda (case-work), arbete med grupper (groupwork), familjebehandling och samhällsinriktat arbete (community work) så att de finner arbetsformer som är väl anpassade till de problem som de möter i sina respektive distrikt.

Dessa metoder bör utvecklas utifrån vissa *grundläggande värderingar*.

Med barns rätt skall avses även barns rätt att få utvecklas väl i kroppslig, känslomässig, tankemässig och social bemärkelse. För att detta skall vara möjligt behöver barnet vistas i en miljö som har en positiv inställning till dess behov. Barnets behov för att kunna utvecklas väl är omvårdnad och omsorg, stimulans och möjlighet till positivt socialt samspel med vuxna människor i sin närmaste omgivning.

Problem som uppstått inom en viss miljö bör i första hand lösas inom denna miljö.

De tvångsmöjligheter som gällande barnavårdslag innehåller skall användas endast för att förverkliga huvudsyftet att bereda de unga goda utvecklingsmöjligheter.

Om separationer från primärgruppen ändå är nödvändiga bör man sträva efter att placeringen sker inom eller så nära distriktet att man samtidigt kan bearbeta relationsproblemen till familjen eller andra. Placering utanför distrikt eller staden borde i regel förekomma endast då separation från den yttre miljö bedömts nödvändig eller då barn omhändertags för stadigvarande anknytning till ett nytt hem. (Detta är dock i nuläge ej genomförbart.)

De tvångsmöjligheter som gällande barnavårdslag innehåller (omhändertagande mot den enskildes vilja) skall användas endast för att förverkliga huvudsyftet att bereda de unga goda utvecklingsmöjligheter. Nämligen i följande fall och under förutsättningen att andra insatser måste bedömas som verkningslösa:

om barnet/den unge i hemmet misshandlas eller på annat sätt utsättes för mycket allvarlig fara i sin fortsatta utveckling. I dessa fall bör barnet få en chans till varaktig anknytning till en ny miljö,

om den unge p g a svårt missbruk allvarligt skadar sitt eget liv eller hälsa,

om den unge är akut kriminellt utagerande och inte kan hejdas på annat sätt.

De *arbetsmetoder* som bör komma till användning och vidareutvecklas behandlas ej närmare här. De måste, som redan sagts, omfatta en mycket vid skala från arbete med enskilda personer, arbete med hela familjer eller delar därav till arbete med mindre eller större grupper av barn, ungdomar eller föräldrar och samhällsarbete. Det kan röra sig om att arbeta med intrapsykiska problem, störda intrafamiljära relationer, interpersonella problem, konflikter av annan art mellan grupper eller mellan enskilda och "samhället", svårigheter för enskilda eller grupper att klara de sociala kraven beträffande arbete och beteende, eller bristfenomen och samlevnadssvårigheter inom visst bostadsområde eller andra geografiska eller funktionella enheter, m m. Viktigt är att byråerna kan utforma högst skiftande och flexibla arbetsmetoder och arbetsformer samt att alternativa resurser skapas om man vill uppnå verkliga förbättringar.

Här skall endast beröras några av de viktigaste insatserna som bör utvecklas utifrån de erfarenheter som det hittills bedrivna arbetet har givit. Närmare

beskrivningar om uppsökande insatser eller insatser i den sociala miljön får tills vidare anstå.

Byråerna behöver exempelvis utveckla sina metoder för krisbehandling, eftersom de, som få andra instanser, ständigt kommer i kontakt med människor i akuta krissituationer. I sådana situationer kan man med sakkunnigt omedelbart stöd ibland åstadkomma långsiktigt verkande lösningar. För detta skulle en särskild lägenhet finnas i anslutning till byråernas lokaler, där upprivna människor, föräldraparter och barn under dagen kunde slå sig till ro, medan olika stödåtgärder koordineras. En sådan lägenhet kunde med fördel utnyttjas av olika instanser gemensamt. (Tankegångarna har närmare redovisats i ärendet om Skärholmsbyråns utflyttning.)

Vidare måste socialpedagogiska stödinsatser (hemma-hos-insatser, kvalificerad övervakning, kontaktmännainsatser, intensivterapi m m) vidareutvecklas för såväl familjer som ungdomar. Begreppet socialpedagogik användes här i brist på andra begrepp för insatser som avser personligt stöd, socialt stöd och familjeinriktade insatser. (Modeller för hur sådana insatser skulle kunna utformas föreligger i en särskild promemoria.) Den får betraktas som ett första försök till strukturering i avvaktan på ytterligare erfarenheter från verksamheten. Oavsett om sådant stöd speciellt efterfrågas eller erbjudes, eller om det ges i form av formell övervakning, bör det alltid vara omsorgsfullt utformat med hänsyn till klientens egna synpunkter och önskemål och andra individuella omständigheter.

Den traditionella utformningen av övervakningen bör avvecklas och ersättas av vad som här avses med "socialpedagogiskt stöd". Ett sådant stöd skall kunna efterfrågas i de mest skiftande situationer, med ytterligt individualiserade mål, metoder och intensitet eller "djup", och utföras av varierande personer och yrkeskategorier. Frågor sammanhängande härmed kommer att behandlas utförligt i samband med utvärderingen av försöksverksamheten vid byrå II.

I befattningen med de yngsta lagöverträdarna bör i samverkan med polisen utformas omedelbara, för barnet begripliga, icke stämplande handlingssätt, som bör ersätta nuvarande formaliserade arbetsformer. Det nuvarande systemet kan innebära att byråernas kontakt med familjen och den unge ofta inte kommer till stånd förrän veckor eller månader efter polisförhöret.

Byråerna behöver exempelvis utveckla sina metoder för krisbehandling eftersom de, som få andra instanser, ständigt kommer i kontakt med människor i akuta krissituationer.

De resurser som i första hand borde utvecklas inom varje distrikt är lägenheter för vissa former av krisbehandling och tillfälliga bostadsbehov.

När det gäller det förebyggande ungdomsarbetet är det särskilt viktigt att socialarbetarna i samverkan med ungdomsgårdarnas personal och fältassistenter arbetar med ungdomen där den finns, både individuellt och i grupper. Erfarenheten har visat, att när socialarbetarna är ute på fältet, uppfattas de så småningom av ungdomarna som "sina" assistenter. Först därefter kommer ungdomar spontant med de mest skiftande problem, tar med sig sina kamrater och börjar till sist uppleva även byrån som ett ställe dit man kan vända sig med alla sådana problem där man behöver hjälp och stöd. Med nuvarande system när man ungdomarna huvudsakligen när de har begått upptäckta brott. För att nå dessa ungdomar tidigare och för att nå stora grupper av andra ungdomar, är det sannolikt nödvändigt att varje byrå har en särskild, mobil arbetsgrupp för ungdomsarbete inom distriktet.

Personella resursförstärkningar skall här i övrigt inte beröras. Sådana bedömningar skall göras först sedan organisationsavdelningen avslutat sin utredning. Principiellt kan dock sägas, att det är viktigt att personalen kan arbeta i grupper, och med kvalificerad handledning. Detta gäller såväl assistenter som övervakare och andra frivilliga eller tillfälliga medarbetare. En verklig förnyelse av arbetet kräver också en utökning av konsultverksamheten. Varje byrå borde ha möjlighet att kunna anlita olika typer av konsulter, tex barnpsykiatrik, socialpsykologisk eller sociologisk konsult. Särskild konsult bör kunna anlitas i samband med speciella projekt.

Här skall också ges exempel på vissa materiella resurser som ter sig angelägna. De resurser som i första hand borde utvecklas inom varje distrikt är — såsom redan nämnts — lägenheter för vissa former av krisbehandling och tillfälliga bostadsbehov.

Några lägenheter för ungdomsgrupper, avsedda som genomgångsbostäder för bostadslösa eller ungdomar som av olika anledningar inte kan vara kvar i sina hem.

Daginstitutioner som centra för mera kvalificerade socialpsykologisk/pedagogiska hjälpinsatser, efter modeller som tex Skå har vid Katarina Bangata. Inom varje distrikt bör åtminstone en sådan institution komma till.

Slutligen behöver man externat med stödjande pedagogisk verksamhet för särskilt understimulerade och vissa andra barn både i förskole- och skolåldern.